

Марина МАТРОС
(Новомосковськ, Україна)

**Особливості викладання
в середній школі місцевої історії
як основного елементу
краєзнавчих курсів**

З моменту приєднання України до Болонської конвенції триває перебудова освітньої системи нашої країни. У 2010 р. Україна повинна завершити етап перехідних заходів, відповідно до Болонського протоколу. Таким чином, наша освіта набере форм, подібних до освітніх систем більшості країн Європи. Проте умови та мета освітніх заходів в Україні значно відрізняються від європейських країн. Виняток складають ряд молодих європейських країн, на зразок прибалтійських чи деяких балканських. Як і в Україні, там продовжується становлення громадянського суспільства, подолання непростих внутрішніх етноконфесійних проблем, розв'язання зовнішньополітичних конфліктних ситуацій, що особливо проявляється в республіках колишньої Югославії.

В таких умовах історія як предмет середньої освіти не може бути лише освітньою дисципліною, а повинна нести світоглядну та виховну функції. Водночас здійснювати ці завдання за допомогою форм та методик, властивих радянським часам, неможливо, бо українське суспільство має іншу мету розвитку. У радянській школі основним елементом історичної освіти була загальнодержавна історія СРСР з незначними додатками всесвітньої історії (приблизно 30% всього часу викладання), а в національних республіках Радянського Союзу – ще й місцевої (республіканської) історії. Історія рідного краю практично була відсутньою, що цілком відповідало концепції виховання радянської людини – загальносоюзного гвинтика, готового їхати за завданням «партії та уряду» хоч на Далекий Схід, хоч у піски Середньої Азії.

Сучасна українська школа намагається прищепити учням розуміння єдності української та європейської історії, спільності цивілізаційних

принципів, культурних традицій. Однак при цьому зберігається небезпека розмивання національної своєрідності, втрати патріотичного елементу виховання.

Як резерв у подоланні вказаної проблеми на допомогу може прийти краєзнавство. Даний предмет є факультативним у сучасній школі і має ряд складних моментів для вчителя, який викладає цю дисципліну. Одна з найважливіших – це комплексність, яка вимагає від учителя широкого спектра знань та вмій з достатньо ізольованих предметів. Друга – методологічний інструментарій, в якому практично відсутній адміністративний тиск на учня, а отже, необхідний пошук ефективних засобів зацікавлення краєзнавчими дослідженнями.

Автор запропонованого матеріалу протягом року викладала краєзнавство в місцевій школі районного центру Дніпропетровської області. Дана стаття є спробою певного підсумкового аналізу викладання дисципліни.

Досвід свідчить, що місцева історія повинна відігравати роль стрижня, навколо якого повинен монтуватись інший матеріал економіко-географічного, культурологічного, екологічного блоків. Питання в тому – наскільки широким повинно бути коло локальної історії: обласний чи районний рівень, масштаб міста чи села? В ідеалі учень повинен володіти фактичним матеріалом і щодо історії власного міста чи села, і району та області в цілому. І саме тут ми стикаємось іще з однією проблемою – проблемою джерел. Добре, якщо в даному місті чи селі є певні напрацювання попередників, але через згадану вище в радянський час непопулярність вивчення місцевої історії, далеко не в кожному населеному пункті є краєзнавча література. Виняток становить хіба що історія Великої Вітчизняної війни. Це, був так би мовити, «дозволений» сегмент локальної історії в радянський час. Розвідок про більш ранні епізоди історії вкрай мало або немає зовсім, особливо для міст південної чи південно-східної України.

Продемонструємо це на прикладі стану вивчення місцевої історії міста Новомосковська. Місто має давню історію – існує 320–410 років, за цей час міняло назву чотири рази, а під сучасною назвою відоме 200 років. Зараз - районний центр з населенням близько 60 тис. У часи відлиги в УРСР було здійснено офіційну публікацію історії міст і сіл республіки по окремих областях, однак обсяг, що припадав на Новомосковськ (менше 18 сторінок), давав лише загальне уявлення про його історичний розвиток. Крім того, 15 сторінок відображали події ХХ ст.,

щоб у читача сформувалося враження про те, що дорадянська історія була лише невеличким фрагментом, а уваги варті тільки постреволуційні досягнення [1].

Перша комплексна публікація з місцевої історії з'явилась лише в 1994 р. за участю місцевого краєзнавця Нестора Мосьпана та двох учених з Дніпропетровського університету [2]. Щоправда, за кілька попередніх років у міській та обласній пресі один із співавторів опублікував кілька розвідок, матеріали яких згодом увійшли в дану збірку. А причина – у існуванні заборони на твір О. Гончара «Собор». Широко відомо зараз, що саме новомосковський Троїцький собор надихнув письменника на цей нині популярний роман. Тому влада дозволяла дослідження історії лише радянського часу, а оскільки й вона була не простою, то дозвіл стосувався, фактично, лише повоєнних часів.

Нещодавно було опубліковано ще одну монографію місцевого краєзнавця, на жаль, не фахового історика [3]. Вона охоплює великий хронологічний відтинок – від перших поселень на території Самарського краю до 2000 р., але з прогалинами щодо подій кінця 1980-х – початку 1990-х рр. Очевидно, автор не втримався від політичних симпатій чи антипатій. Власне, він не приховував їх і на сторінках книги.

У цьому також полягає певна складність вивчення місцевої історії, адже вона куди більше, ніж загальноукраїнська, зачіпає інтереси місцевих родин, накладає певний відбиток на прізвища, роль окремих представників роду в історії свого міста за останні 100 років. А кожному хочеться, щоб все це звучало позитивно. Доходить навіть до перепалок у місцевій пресі на адресу авторів публікацій.

Таким чином, перед викладачем постає проблема відбору та узгодження матеріалу серед іноді протилежних поглядів авторів монографічних досліджень, публікацій в місцевій пресі (теж, як правило, непрофесійних і кон'юнктурних) матеріалів краєзнавчих музеїв (в тих містах, де вони існують) при практичній недоступності архівних джерел. Місцеві архіви не містять матеріалів, давніших від 1960-х рр., обласні ж не завжди доступні.

Правда, останнім часом в Новомосковську з'явилась цікава форма взаємодії фахових істориків, аматорів-краєзнавців та фольклористів. Автор має на увазі проведення неперіодичних конференцій з історико-краєзнавчих досліджень спільно Дніпропетровського національного університету, обласного Центру з охорони історико-культурних ціннос-

тей та Новомосковського краєзнавчого музею. Перша така конференція відбулась у 2005 р., друга – в 2009 р.[4]. Збірки з матеріалами цих конференцій до певної міри компенсують прогалини чи нерозв'язані питання місцевої історії.

Останнім напрямком краєзнавчої роботи, який все ще має деякі резерви, є пошукова, польова робота. Ще доживають свій вік носії фольклорної традиції, батьки яких народились наприкінці позаминулого століття, ще можна зібрати певні речі та фотодокументи із сімейних зібрань, нарешті, записати свідчення очевидців подій 1920–1950-х рр. Проте робити це слід якнайскоріше, адже через 5-10 років уже буде пізно.

Якщо вчителеві-краєзнавцю вдасться успішно розв'язати вищепераховані проблеми, то можна очікувати досягнення позитивних результатів у вихованні патріотів «малої Батьківщини», дбайливих господарів власних околиць, а не тимчасових мігрантів, що живуть за принципом «де добре, там і Батьківщина».

Джерела та література

1. Історія міст і сіл УРСР. Дніпропетровська область. – К.: УРЕ, 1969. – С.480 – 498.
2. *Мицик Ю.А.* Місто на Самарі /Ю.А. Мицик, Н.В. Мосьпан, С.М. Плохій. –Д.: Вид-во ДНУ, 1994. – 63 с.
3. *Джусов А.Б.* История Новомосковска. – Д.: Пороги, 2003. – 349 с.
4. Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження: Зб. наук. праць/ Ред. кол.: С. Світленко(відп. ред.) та ін. – Вип.2. – Д.: Вид-во ДНУ, 2005. – 180 с.

Матрос Марина (Новомосковськ, Україна) Особливості викладання в середній школі місцевої історії як основного елементу краєзнавчих курсів

Матеріал присвячено аналізу специфіки викладання місцевої історії в курсах краєзнавства в середній школі.

Ключові слова: місцева історія, середня освіта, навчальний курс, краєзнавство

Матрос Марина (Новомосковск, Украина) Особенности преподавания в средней школе местной истории как основного элемента краеведческих курсов

Предлагаемая статья посвящена анализу специфики преподавания местной истории в курсах краеведения в средней школе.

Ключевые слова: местная история, среднее образование, учебный курс, краеведение

Marina Matros (*Novomoskovsk, Ukraine*) **The peculiarities of teaching in local history in middle school as the basic element of region studying courses**

This material is devoted to the analysis of teaching the local history in the course of local lore studying in middle secondary school.

Key words: local history, secondary education, training courses, reference